

RAQAMLI IQTISODIYOTNING SHAKLLANISHI, UNING ZARURATI VA
EVOLYUTSIYASI

Saidxonov Akmalxon Shonazar O'g'li

*Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti, Iqtisodiyot va biznes
kafedrasi assistenti saidxonova4@gmail.com*

Javmanov Jamshed Abdusamatovich

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti, Iqtisodiyot va buxgalteriya hisobi kafedrasi assistenti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, uning zarurati va evolyutsiyasi bo'yicha o'rganishlar olib borilgan va xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, xizmat ko'rsatish, boshqaruv, 5G, intellekt

Аннотация: В данной статье проведены исследования формирования цифровой экономики, ее необходимости и эволюции, а также разработаны выводы и предложения.

Ключевые слова: Цифровая экономика, сервис, управление, 5G, интеллект

Abstract: This article conducts research on the formation of the digital economy, its necessity and evolution, and develops conclusions and proposals.

Keywords: Digital economy, service, management, 5G, intelligence

O'zbekistonning kelgusi iqtisodiy taraqqiyoti raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bilan bevosita bog'langan. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning mamlakatimiz Parlamentiga Murojatnomasida ta'kidlanganidek: "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha tub burilishi qilinishi mo'ljallangan. Qurilish, engergetika, qishloq va suv xo'jaligi, transport, geologiya, kadastr, sog'liqni saqlash, ta'lim, arxiv sohalarini to'liq raqamlashtirish lozim¹⁰" degan fikrlari iqtisodiyotimizni barcha ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida raqamli tizimni shakllantirish bo'yicha asosiy vazifa qilib belgilangan.

Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotini raqamlashtirish asosida rivojlanishi bu yo'nalishda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borishini taqozo etmoqda. Bu borada dunyoning bir qator yirik iqtisodchi olimlari tamonidan raqamli iqtisodiyotni shakllanishi va rivojlanishi bo'yicha o'z fikrlarini bayon qilgan.

Jahonning yetakchi olimlaridan Don Tapskott, Nikolas Negroponte, Devid Shaum, Skott Vanstoun, Nik Sabo, Adam Bek, Shon Fenning, Tom Pepper va Justin Frankel kabilar raqamli iqtisodiyotning mohiyati, shakllanishi va jamiyat taraqqiyotida o'rni bo'yicha o'zlarini hissasini qo'shishgan. Xususan, «Raqamli iqtisodiyot» atamasi ikki olimning nomlari bilan, bulardan birinchisi, kanadalik iqtisodchi Don Tapskott va ikkinchisi amerikalik axborot texnologiya mutaxassisi Nikolas Negroponte bilan bog'liq hisoblanadi. Ilk bor 1995-yilda "Being Digital" kitobida Nikolas Negropont "raqamli iqtisodiyot" atamasini

¹⁰ Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so'zi, 29.12.2020

qo'llagan.

Shuningdek, ushbu yo'nalishda chuqur tadqiqot olib borgan MDH davlatlaridan Rossiyalik olim V.M.Bandarenkoning so'zlariga ko'ra "raqamli iqtisodiyot" bu yaxlit tizimli to'rtinchi sanoat inqilobining texnologiyalari bilan mos keladigan, insonlar o'rtasidagi murakkaab munosabatlar muammosining yechim modelini topish demakdir¹¹ deb hisoblaydi. Shuningdek, boshqa bir Rossiyalik olimlar I.S. Adnamax va Ye.V. Storojevalarning ta'riflashicha, raqamli iqtisodiyot – bu raqamli kompyuter texnologiyalarini rivojlantirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan faoliyat bo'lib, unga onlayn xizmatlar ko'rsatish, elektron to'lovlar, internet tijorat, kraudfanding va boshqalar kiradi¹². T.A. Gasanov va G.A. Gasanovlar keltirgan ta'rifga ko'ra, raqamli iqtisodiyot bu-yetakchi ilmiy yutuqlar va ilg'or texnologiyalarga, birinchi navbatda axborot- kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan iqtisodiyotdagi institutsional kategoriyalar tizimi bo'lib, uning amal qilishi yalpi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, aholi turmush darajasi va sifatini yaxshilash maqsadida barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab turishga qaratiladi deb hisoblanadi¹³.

Raqamli iqtisodiyot-bu internet tarmoqlarida foydalangan xolda biznes operatsiyalarini raqamlashtirishni uz ichiga oluvchi raqamli texnologiyalarga asoslanib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, boshqaruv va boshqa shu kabi jarayondagi iqtisodiy munosabatlar tizimidan iborat.

Yuqoridagilardan kelib chiqib O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning muhim xususiyatlari quyidagilarda o'z aksini topadi:

Birinchiidan, bunday iqtisodiyot biznes uchun tezkor yangi g'oyalar izlab topish hamda mijozlar uchun tezkor natijaga qaytadigan aloqalarni amalga oshirish imkonini beradigan iqtisodiy munosabatlardan iborat;

Ikkinchiidan, innovatsiyalarni raqamli shaklga keltirib iqtisodiyotning barcha soha va tarmoqlariga tezkor joriy etish va zarur hollarda tez-tez almashtirish, yangilab berish imkonini beradi;

Uchinchiidan, bunday iqtisodiyot asosida yangicha jadal taraqqiyot uchun yangi istiqbollarni ochib beradigan o'ta murakkab, kutilmagan natijalar beradigan bozor muhitini namayon qiladi;

To'rtinchidan, mazkur iqtisodiyot suniy intellektdan foydalanish imkonini beradigan yangi g'oyalarni yaratish imkoniyatini ochib beradi;

Beshinchidan, yangi zamonaviy texnologiyalar ya'ni, "blokcheyn", "byumlar interneti", "5G aloqa tizimi" va boshqalardan foydalanish imkoniyatini beradigan iqtisodiy munosabatlarni shakllantiradi;

Oltinchidan, ushbu iqtisodiyot internetdan foydalanishning mutloqo yangi davrini

¹¹ Бондаренко, В. М. Мировоззренческий подход к формированию, развитию и реализации «цифровой экономики» / Бондаренко В. М. // Современные информационные технологии и ИТ-образование. – 2017, Т. 13. – № 1. – С. 237–251

¹² Аднамах И.С., Сторожева Е.В. Использование информационных технологий в обеспечении финансовой безопасности банков // Молодая наука – 2015: матер. VI Открытой Междунар. Молодежной науч.-практ. конф. 2016. С. 119–121.

¹³ Гасанов Т.А., Гасанов Г.А. Цифровая экономика как новое направление экономической теории // Региональные проблемы преобразования экономики. 2017. № 6. С. 4–10.

ochib beradi shuningdek, iste'molchilardan internet asosida biznes yaratish daromat olishni ko'paytirish va boshqa kapitallashuvning tezkor o'sish tendensiyasini shakllantiradi.

Ta'kidlash joiski raqamli iqtisodiyotni kelgusi taraqqiyoti O'zbekiston Respublasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning "2022-2026 yillarga mo'ljalangan Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi"da ta'kidlaganidek "Raqamli iqtisodiyotni asosiy "drayver" sohaga aylantirilib, uning hajmini kamida 2,5 baravar oshirishga qaratilgan ishlarni olib borish"¹⁴ vazifa qilib belgilangan.

Raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va evolyutsiyasi, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ularga o'rnatilgan iqtisodiy tizimlar va tashkilotlar orqali amalga oshirilgan. Bu jarayon, avtomatlashtirilgan tizimlar, internet, mobil kommunikatsiya, bulut xizmatlari, ma'lumotlar analitikasi va boshqa raqamli vositalar kabi elementlarni o'z ichiga oladi.

Raqamli iqtisodiyotning zarurati jadal rivojlangan global kommunikatsiya va ma'lumot almashinuvi tizimlari bilan bog'liqdir. Raqamli iqtisodiyotning amalga oshirilishi va rivojlanishi quyidagi katta masalalarni hal qilishga yordam beradi:

1. Ish faoliyati optimallashtirish: Raqamli iqtisodiyot, ish faoliyati jarayonlarini avtomatlashtirish, murakkab hisob-kitob jarayonlarini optimallashtirish va ish birlashmasini kuchaytirish imkoniyatlarini beradi. Bu, ishlab chiqarish, xizmatlar va tijorat sohasida to'g'ridan-to'g'ri foydalanish, ishchi kuchini tartibga solish va samarali resurslarni taqsimlashga yordam beradi.

2. Innovatsiyalar va yangiliklarni rivojlantirish: Raqamli iqtisodiyot, yangi innovatsiyalar, xizmatlar va mahsulotlar yaratish uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Bu, boshqacha iste'mol qilinmagan xalqaro bozorlarni ochadi va korporativ sektor uchun yangi biznes modellari va tizimlarni osonlashtiradi.

3. Ma'lumotlar va analitika: Raqamli iqtisodiyotning yuqori darajada ma'lumotlarga o'rnatilishi va analitika qilinishi, sifatli va tezkor qarorlar olishga imkon beradi. Ma'lumotlar, kompaniyalar va hukumat tashkilotlarining rivojlanishini, xizmatlarni ta'minlashni, mijozlarga maxsus takliflar kiritishni va ehtiyotkorlikni yaxshilashni ta'minlaydi.

4. Elektron tijorat va onlayn xizmatlar: Raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, onlayn savdo va hisob-kitob jarayonlarini osonlashtiradi. Internet orqali, mijozlar xizmatlarni sotib olish, mahsulotlarni sotib olish va pul o'tkazmalarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Raqamli texnologiya sinergetik nazariyaga asoslanib barcha texnologiyalarda birgalikda qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Yuqorida bayon qilinganlardan kelib chiqib, quyidagi fikrlarni keltirib chiqarish mumkin. Birinchidan, raqamlashtirish – hamma joyda kuzatilayotgan real voqelikdir. Yangi raqamli ekotizimlar yaratish orqali «hammaning iqtisodiyoti» vujudga kelishiga misollar hozirgi kunda sanoatning turli tarmoqlarida vujudga kelmoqda. Media, chakana savdo va bank sohasidagi kompaniyalar eng rivojlangan kompaniyalar

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 — 2026-YILLARGA MO'LJALLANGAN YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI TO'G'RISIDA Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son

hisoblanadi.

Ikkinchidan, hozirning o'zida raqamlashtirish global miqyosga ega «raqamli ekotizimlar»ga misollar turli tarmoqlar va kompaniyalarda mavjud. Biz yildan-yilga shunga yaqinlashib boramizki, bizning hayotimiz va faoliyatimiz ushbu tizimlar doirasida amalga oshirilmoqda. Uchinchidan, bugungi kundaiqtisodiyotda kompaniyalar o'rtasida bozoriy munosabatlarni sezilarli darajada o'zgartirib yuboradigan katta o'zgarishlar kuzatilmoqda. Bostirib kelayotgan buyumlar internet bozorning barcha qatnashchilarini kompaniyalardan tortib iste'molchilar, mahsulotlar, servis va boshqa jarayonlargacha – umumiy bir dunyoga ko'chirib o'tkazishni amalga oshirishmoqda. Bu esa ishlab chiqaruvchilarni, platformalar va ilovalarni, qurilmalar ishlab chiqaruvchilarni va hizmat ko'rsatuvchilarni birlashtiradigan yangi «raqamli ekotizimlar» paydo bo'lishi tufayli ro'y bermoqda. O'zgarayotgan dunyoda o'zini topish va yangi hamkorlar bilan «do'stlashish» zarur. Kompaniyalar ekotizimning almashtirib bo'lmaydigan qismiga aylanishi yoki uni o'zlari yaratishlari lozim.

Inson kapitalini shakllanishi eng avvalo insonni (individum) talim, bilim, malaka va ko'nikmaga ega bo'lish asosida xar tomonlama shakllangan komil inson bo'lib yaratilishining moliyaviy asosidir. Shunday ekan yuqori malakali va bilimga ega bo'lgan shaxsni shakllantirish bevosita talimga talim tizimiga bog'liqdir. Shuningdek soha mutaxassislarining etirof etishicha insonlarning yuqori bilimga ega bo'lishini muxim asosi ta'lim tizimlariga bog'liqdir. Har bir mamlakatda tarixiy an'analar, iqtisodiy imkoniyatlar, mehnat bozorining talabidan kelib chiqqan holda o'z ta'lim tizimi shakllantirilgan. Ayni paytda umuman, jahonda ta'limning uch - Yevropa, AQSh va Osiyo modellari farqlanadi.

1. Ta'limning Yevropa modeli uchun boshlang'ich maktabdan boshlab o'quvchilarga yuksak talab, ularga fundamental bilimlar, shu jumladan, tabiiy va muhandislik sohasida chuqur bilimlar berish xos. Mazkur modelda maktabgacha ta'lim ko'zda tutilgan. Boshlang'ich va o'rta maktablarda o'qitish odatda 10-12 yilni tashkil etadi va umumiy hisoblanadi. Ta'limning navbatdagi bosqichlari kasbiy, oliy ta'lim va oliy ta'limdan keyingi ta'limdir. Ta'limning barcha darajalari davlat tomonidan tartibga solinadi.

Ta'limning Yevropa modeli kasb-hunarlariga o'qitish va qayta o'qitish bilan to'ldiriladi. Bu mehnat va aholining ish bilan bandligi organlari tomonidan asosan bepul amalga oshiriladi. Shu bilan birga ish beruvchilar hamda ta'lim oluvchilarning o'zlari tomonidan moliyalashtiriladigan malaka oshirishning juda keng tarmog'i yaratilgan.

2. Ta'lim tizimining Amerika modeli ta'limni moliyalashtirishda davlatning faol ishtirok etishi bilan birga bu ishda xususiy biznesning salmog'i kattaligi bilan ajralib turadi. Maktablar munitsipial organlar tasarrufida bo'lib, davlat va xususiy oliy o'quv yurtlari deyarli tengdir.

Mamlakatda boshlang'ich va o'rta ta'lim bepul, oliy ta'lim, asosan, pullikdir. Shu bilan birga studentlar oliy ta'lim olish uchun to'lovlarni amalga oshirishda grantlar va kreditlarning keng tizimdan foydalana oladilar.

Amerika Qo'shma Shtatlarida boshlang'ich va o'rta umumiy ta'lim mamlakat shtatlaridagi qonunchilikka muvofiq 8-10 yilni tashkil etadi. O'rta umumiy ta'lim maktablarida beshta fan o'qitilishi majburiy hisoblanadi. Ular quyidagilardir:

-ingliz tili – 4 yil;

-matematika, tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar – har biri uch yildan;

-kompyuter savodxonligi – yarim yil;

- chet tili – kamida 2 yil (o'qishni oliy o'quv yurtlarida davom ettiradiganlar uchun).

O'rta maktabning yuqori sinflarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish maqsadlarida o'quv dasturlarini tabaqalashtirishga katta e'tibor beriladi. O'quvchilarning bo'lajak ixtisosliklari bo'yicha mehnat amaliyotini o'tishlari yoki kelgusidagi faoliyati yo'nalishidan kelib chiqqan holda akademik tadqiqotlarni amalga oshirish – umumiy o'rta ta'lim yuqori sinflari o'quv dasturlaridan keng o'rin olgan.

AQShda oliy o'quv yurtlari, ayniqsa, universitetlar haqiqiy ilmiy tadqiqot markazlariga aylangan. Shtatlar tasarrufida bo'lgan universitet

va kollejlarda ilmiy tadqiqotlar asosan mintaqa muammolarini hal etishga yo'naltiriladi.

Mamlakatda ta'limga davlat xarajatlari umumiy hajmining taxminan 70,0 %i boshlang'ich va o'rta umumta'lim maktablarini moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Oliy ta'lim uchun bu ko'rsatkich 23,0 %ni tashkil etadi. To'rt yillik kollejlarda deyarli to'la-to'kis shtatlar budjeti hisobidan moliyalashtiriladi.

3. Ta'lim tizimining Osiyo modeli. Qator nufuzli tashkilotlar, xususan, Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti ekspertlarining fikricha, mazkur model, jumladan Yevropa ta'lim tizimiga qaraganda mukammalroqdir²⁶. Masalan, AQShda yuzlab litseylar matematika fanini o'qitishda Xitoy va Singapur dars-liklaridan foydalanish hamda ularning mashg'ulotlarni o'tkazish uslubiyotiga o'tishga qaror qilgan.

Ta'lim tizimining Osiyo modeli quyidagilar bilan farq qiladi:

- boshlang'ich umumta'limga alohida e'tibor (ko'pgina mamlakatlar, xususan, Yaponiya va Janubiy Koreyada boshlang'ich maktablar olti yillikdir);

- maktab ta'limi o'quv dasturlarida ma'naviy-estetik fanlar (musiqqa, amaliy va tasviriy san'at, etika, estetika) salmog'ining kattaligi;

- o'quvchilarda ijodiy, o'ziga xos fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish (masalan, Singapurda boshlang'ich maktab o'quvchilari egallashlari kerak bo'lgan yetti fazilatdan biri – "fikrlash va o'z fikrini bayon qilish", "atrofdagi narsalarga jonli qiziqish bildirish" hisoblanadi);

- ta'lim muassasalari, shu jumladan boshlang'ich maktablarni kompyuterlashtirish va Internetga ulash (Janubiy Koreya Singapurdan keyin jahonda ikkinchi bo'lib hamma, hatto olis qishloqlar va orollardagi maktablarini Internetga

ulagan. Bu ta'lim darajasini oshirish bilan birga darsliklar, o'quv qo'llanmalari nashr etish uchun xarajatlarni qisqartirishdan iborat iqtisodiy samara ham keltirdi);

- aholi barcha qatlamlari uchun ta'lim barcha darajalaridan foydalanish imkoniyati (shu tufayli Janubiy Koreyada eng yuksak natijaga – 25–37 yoshdagi fuqarolarning 97,0 %i oliy ma'lumotga ega bo'lishi ta'minlandi);

- xususiy kapitalning ta'lim muassasalarini moliyalashti-rishda faol ishtirok etishi (Janubiy Koreyada maktabgacha tarbiya muassasalari

Inson kapitalini shakllantirish jaxon tajribasidan ma'lumki, bugungi kunda barcha iqtisodiy taraqqiyotga erishgan tizimlarda alohida ustuvorlikni talab etadi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyoti sharoitida inson kapitalini shakllantirish ushbu iqtisodiyotning kelgusi taraqqiyotining muhim asosi hisoblanadi. Soha mutaxassilarini fikricha raqamli iqtisodiyotni shakllantiruvchi chuqur malakali, bilimli mutaxassilarni shakllantirilishi inson kapitali asosida taraqqiy ettirilishida alohida ustuvorlik talab etiladi. Shunday ekan, raqamli iqtisodiyotda kelgusi taraqqiyoti bir tamondan texnika taraqqiyoti bilan bevosita bo'g'langan bo'lsa, ikkinchi tamondan inson kapitalini rivojlanishiga ayniqsa uni su'niy intellektga mos taraqqiyotida alohida ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, inson kapitalini raqamlashtirishga ta'sir etuvchi omillarini aniqlash dolzarb fazifa hisoblanadi. Quyida biz inson kapitalini raqamlashtirish omillarini ko'rib chiqdik. Bunga ko'ra inson kapitalini raqamlashtirishning muhim elementlari sifatida quyidagilarga ustuvorlik berish, yani:

1. ta'limni raqamlashtirish;
2. bilim berishni raqamlashtirish;
3. malaka berishni raqamlashtirish;
4. ko'nikma berishni raqamlashtirish.

Shunday ekan, yuqoridagilardan kelib chiqib inson kapitalini raqamlashtirish deyilganda inson uchun raqamli texnologiyalarga asoslangan (su'niy intellektga mos) eng samarali investitsiya (kapital kiritish) hisoblanib, uning asosiy maqsadi yuqori malakali mutaxassis tayyorlash uchun raqamlashgan ta'lim, bilim, malaka va ko'nikma berishga asoslanishi bilan xarakterlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Saidxonov A. S. O. G. L. **MILLIY IQTISODIYOTDA IMPORT O 'RNINI BOSUVCHI, EKSPORTBOP MAHSULOTLAR ISHLAB CHIQRISHNING DOLZARB MASALALARI** //Academic research in educational sciences. – 2023. – T. 4. – №. SamTSAU Conference 1. – C. 264-269.
2. Shukhrat K., Akmalxan S. Priority directions for increasing the role of personal business and private entrepreneurship in the national economy //Asian Journal of Research in Business Economics and Management. – 2022. – T. 12. – №. 12. – C. 1-5.
3. Azimjonovich, R. N., Maxmudovich, U. B., & Abdusamatovich, J. J. (2024).

MAHALLABAY ISHLASH TIZIMI ORQALI XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTRIRISH ASOSIDA ISHSIZLIKNI KAMAYTIRISH VA AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISH. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 7(3), 207-213.

4. Жавманов, Ж. А. (2023). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОПРЕДЕЛЕНИЯ КРИТЕРИЕВ БЕДНОСТИ. JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 6(5), 306-318.

5. Azimjonovich, R. N. (2023). General Characteristics of Socio-Economic Systems and Types of Socio-Economic Systems. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 3(12), 179-182.

6. Azimjanovich, R. N. (2022). FACTORS AND THEORIES OF ECONOMIC GROWTH. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(9), 256-259.

7. Жавманов, Ж. А., Уралов, Б. М., Очилова, М. Т., & Файзуллаев, У. Х. У. (2024). НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ КАК ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ САМОЗАНЯТОСТИ. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 7(1), 369-378.

8. Azimjonovich, R. N., Abdusamatovich, J. J., & Maxmudovich, U. B. (2024). MAISHIY XIZMAT KO 'RSATISH SOHALARIGA BERILGAN IMTIYOZLAR JOZIBADORLIGINI NAZARIY ASOSLASH. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 7(3), 214-221.

9. O'G'Li, A. J. F., Abdusamatovich, J. J., Maxmudovich, U. B., & Baxtiyorovna, N. G. (2024). KAMBAG'ALLIKNI BARTARAF ETISHDA "MAHALLABAY" ISHLASH TIZIMI SAMARADORLIGI TAHLILI. WORLD OF SCIENCE, 7(2), 114-125.

10. Xayrullo O'g'li, F. U., Abdusamatovich, J. J., Maxmudovich, U. B., & Baxtiyorovna, N. G. (2024). KAMBAG'ALLIKNI BARTARAF ETISHNING MAHALLABAY ISHLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH. WORLD OF SCIENCE, 7(2), 136-143.

11. Odiljon o'g'li, A. O., Abdusamatovich, J. J., Maxmudovich, U. B., & Baxtiyorovna, N. G. (2024). KAMBAG'ALLIKNI ANIQLASH VA QISQARTIRISH MAMLAKATIMIZ IJTIMOY-IQTISODIY SIYOSATINING USTUVOR YO'NALISHI. SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 7(2), 237-246.